

infoblad

2020

op **Z**

www.op-zet.nl

Burcht & Kathedraal 3c

Leven in **Z** 1:220

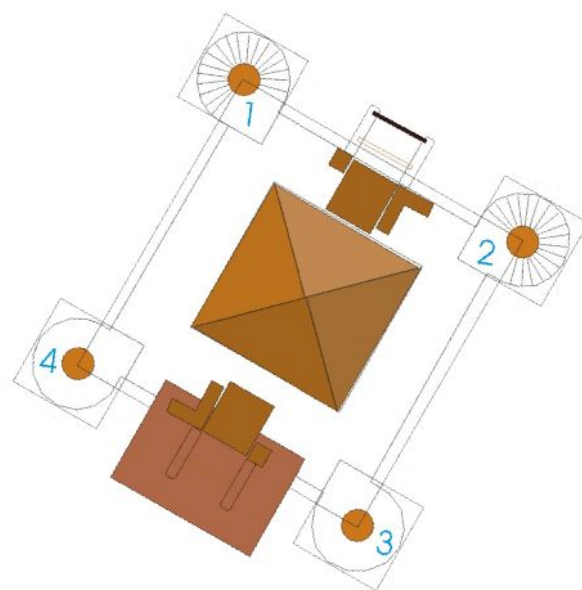
Rosenthal Freilichtmuseum
Fase 2 De Romaanse Burcht
Het historisch verhaal

Inleiding

Over het maakverhaal van fase 2 heb je vast al gelezen in Burcht & Kathedraal 3b. Bij je tweede bezoek aan Freilichtmuseum Rosenthal ga je natuurlijk eerst weer naar de hoofdingang van de Burgus waar nog altijd Romeinen op wacht staan. Op het voorplein vind je nóg een enkeling met hetzelfde plan om het Freilichtmuseum te bezoeken.

Samen kom je in het centrale woonhuis, maar nu ga jij door naar één van de ronde torens. Toren 1 is na de Romaanse tijd flink uitgebrewd. Via een klein deurtje bestijg je de nauwe wenteltrap. Je herkent deze breed uitgekraagde toren al, want toen je de Sebastiansburg bezocht viel je die ronde uitbouw op van de oude kloosterlatrines. Dat is de laatste rest van deze Romeins-Romaanse toren. Boven in de toren begint de expositie over de historie van Thal Bruec sinds het jaar 800nChr. Die volgt hierna.

Toren 1 is Romaans uitgebrewd

Colofon

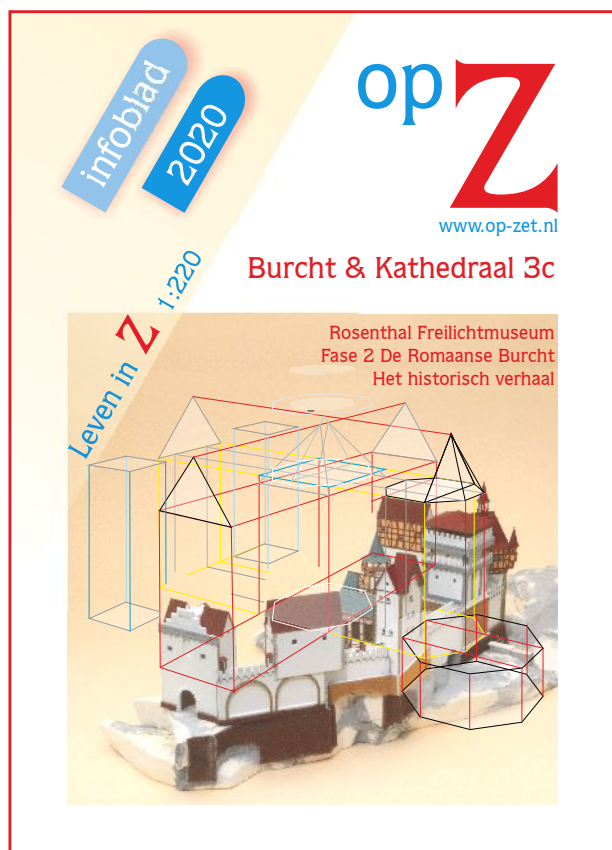
redactie: Robert Thalbrück
contact: thalbruck@op-zet.nl
info: www.op-zet.nl

De website op-zet.nl en de daarbij behorende PDF's verschijnen kosteloos als uitgaven van niet commerciële aard voor hobbyvrienden van spoor Z, 1:220. Zij geven primair de visie van de redactie weer. Voor citaten van derden is de redactie niet aansprakelijk.

Commentaar, aanvullingen en correcties zijn welkom, maar aan eventuele fouten kunnen geen claims worden ontleend. De redactie behoudt zich het recht voor wel of niet te rectificeren.

Geheel downloaden en afdrucken van de PDF's bij de website op-zet.nl (op eigen kosten) is toegestaan, mits niet voor commerciële doeleinden. Geheel of gedeeltelijk kopiëren hiervan naar andere websites is niet toegestaan.

Citaten, afbeeldingen of (deel)uitgaven van de website op-zet.nl en PDF's mogen alleen worden gebruikt voor niet-commerciële doeleinden, mits met voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie van opZ.

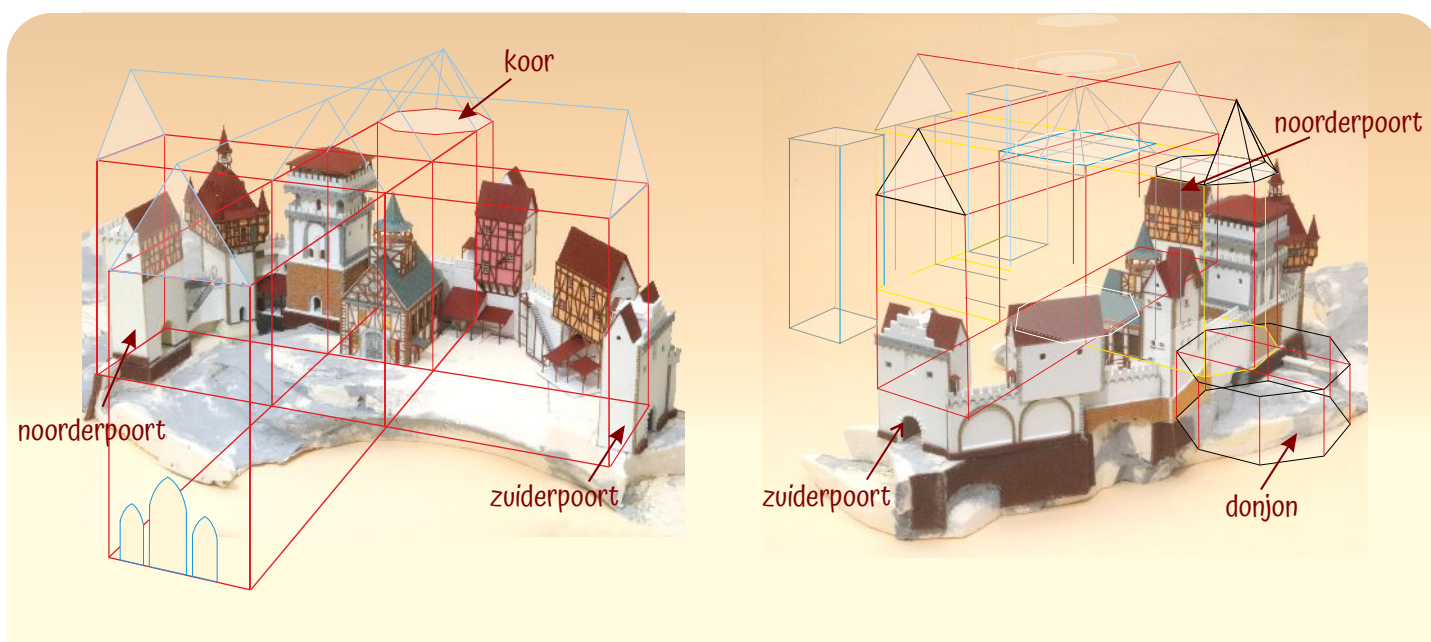

Inhoud

2	Inleiding	10	Vakwerkkerk
4	Burchten bouwen	11	Turbulente arkeltoren
5	Kerken bouwen	12	Bergfried
6	Woonhuis & Ridderzaal	13	Donjon
7	Bouwen aan macht	14	Torens
8	Ambachten	15	Contouren van de kathedraal
9	Hofhouding	16	Habsburgse bouwstop

13 Donjon

15 Contouren van de kathedraal

Burchten bouwen

Rond het jaar 800 staat hier nog altijd de oude Romeinse Burgus met het Castellum Parvulum. Landesrat Odulph III is Markgraf geworden door Carl de Kale over al het land dat hij vanuit zijn 'burcht' kan zien. Hij krijgt het Burgbaurecht en vergroot daarmee ook zijn land. Hij bouwt één eerste ronde toren van het Castrum uit tot een breed uitgekraagde Romaanse vestingtoren **1** zodat hij nog verder kan kijken.

Inmiddels heerst Carolus Magnus, ofwel Karel de Grote. 't Is een grote kerel, een grote *vrije boer*. Carl is een Landesrat die het zelfs tegen de paus opneemt. Volgens de *Chanson de Roland* viert hij triomf tegen de Saracenen (Syrië). Dan bouwt hij te Aken zijn *Palts*, een *Paleisburcht*. Er ontstaan in het medium aevum, de Middeleeuwen, drie standen: de adel (bellatores, soldaten), de boeren (arratores) en de kerk (clerus, oratores). Maar Carl is een *vrije boer*.

Historische groei

Hier wordt je als bezoeker duidelijk hoe de situatie is gegroeid in Thalbrück. Eerst waren er alleen boeren, daarna scheidt de adel zich af in zijn burcht. Maar ook de kerk is in opkomst en mettertijd ontstaat er strijd tussen de burcht en de kathedraal op de berg.

Romaanse toren **1**

wordt later de kloosterlatrines

Kerken bouwen

Rond het jaar 800 verrijst achter het Castellum de eerste Capella Pietra, een stenen kapel. Het is een Romaans gebouw dat veel lijkt op een vroegere Romeinse markthal of een Paleisaula.

Rechts is een voorbeeld: de paleisaula van Oviédo, gebouwd in de periode 842-850. Hier onder de stenen kapel uit het jaar 800 zoals hij in het Freilichtmuseum staat.

De stenen kapel uit het jaar 800

Paleisaula van Oviédo 842-850

Metamorfose

Aan het einde van de expositie kom je boven op de Romaanse torentrens en kijkt dan uit over het hele Freilichtmuseum. Even knipper je met je ogen want je herkent het landschap niet. Dan valt je mond open van verbazing! Hoe hebben ze dit nu gedaan? Gisteren lagen hier niet meer dan boerenhoeven uit de post-Romeinse tijd en nu staat daar opeens de zuidertoren van de Romaanse burcht uit de Middeleeuwen! Dat moet je zien. Je verlaat meteen de expositie om naar de eerste site te gaan.

Je weet niet wat je ziet vanaf de Romaanse torentrens

Het Romaanse Woonhuis links en de Ridderzaal rechts

Woonhuis & Ridderzaal

Zo'n paleis als Karel de Grote wil Odulph III ook, maar hij noemt het de Thal Burg. Aan de zuidkant van de berg bouwt hij in deze periode een woonhuis en een ridderzaal (Paltz) van één verdieping bovenop de muur. Zo kan hij nóg verder zien en dus meer van de landstreek aan zich onderwerpen. Die kant van de berg wordt ervoor versterkt met een schildmuur.

In het Freilichtmuseum is de zuidertoren de eerste die je ziet, maar in die vroege Middeleeuwen is die er nog niet. Hij komt pas drie eeuwen later. Je moet er zelfs onderdoor om van binnen uit naar de écht eerste twee gebouwen van de burcht te komen. Het moet een merkwaardig gezicht zijn geweest in die tijd, want toen stonden hier alleen het Castellum en deze twee huizen op een losse schildmuur.

Daar staat Odulphs nieuwe woonhuis boven op de muur en daarnaast zijn ridderzaal. Eigenlijk is het eerste een verwarmd woonhuis voor de dames

terwijl hij zelf het tweede huis betreft. Hoewel ze wit zijn gepleisterd zijn de huizen nog niet af. Met name het nieuwe woonhuis van de dames wordt nog uiterst stijlvol betegeld in een ruitvorm.

De Romaanse Ridderzaal links en het Woonhuis rechts

Bouwen aan macht

Odulph IV is de eerste Gaugraf over héél Thalgau, maar het stemt niet tot vreugde vanwege de dreiging der Phrýssen. Hij trekt een magister aan om de burcht te versterken. De muur onder het woonhuis en de ridderzaal wordt als schildmuur versterkt, want hij staat aan de rand van de rots. Hij wordt verbreed om er werpblijden op te kunnen plaatsen. Zo ontstaan de grote Romaanse bogen en een soort brug over een greppel welke als afvoer dient.

Binnen de schildmuur laat Odulph een stel houten gebouwen timmeren, werkplaatsen en stallen voor de lýden die zich in de burcht mogen vestigen. Wellicht toont hij zo ook gewoon zijn toegenomen macht wat blijkt uit zijn handelen met lijfeigenen. Hij int zijn pacht nu desnoods met geweld en na een misoogst neemt hij bij wijze van voorschot zomaar de dochter van een lijfeigene in bezit, als hofdame.

Nu ben je de zuiderpoort gepasseerd. Verbazend genoeg zien de twee huizen er aan de binnenkant van de burcht helemaal niet uit als een kasteel. Het zijn gewoon vakwerkhuisen met trappen om bovenop de muur te komen. Er tegenaan timmeren ze allerlei gebouwen waarin 'lýden' vroeger hun ambachten uitoefenden voor hun heer. De muur waarop de huizen staan werd later nog dikker omdat er toen kanonnen op kwamen. De hier gebouwde Romaanse huizen zijn de voorgangers van de latere Gotische rondom de kathedraal. Die worden er als het ware bovenop gebouwd. Het roze gebouw is de ridderzaal die later voor de helft in de kerk opgaat. Hoe die er dan uitziet wordt duidelijk bij de kathedraal.

Het Gotische Woonhuis links en de Ridderzaal rechts.

Ambachten

Nu ga je de gebouwen bekijken waarin de lÿden hun ambachten uitoefenen. Het zijn er al vijf en ze zijn er nog mee bezig. Je bezoekt de medewerkers die verschillende ambachten uitbeelden.

Het bakhuis voor de bakker en het spit voor de kok

Zo is er een bakhuis voor de bakker en een spit voor de kok. De bottelier heeft een wijnpers bij de ingang naar zijn kelder. De barbier, ook arts, heeft zijn eigen huisje tegen de muur bij dat van de valkenier en de boogjager. Daarnaast komt de bouwloge, voor de metsel- en timmerlieden, de steenhouwers en glazenmakers. Verderop komt de wolwerkplaats met ruimte voor spinsters, de wolverskuip, een weefgetouw en de kleermaker en nettenboeter.

Alles wat met leer werkt krijgt ook een eigen ruimte vanwege de stank. Daar zitten de looier, de laarzen- en de zadelmaker. Op de binnenplaats komt een houten stal en dat wordt ook de plek van de stal-, veld- en voetknechten. De timmerwerkplaats is er natuurlijk al. Die biedt straks ruimte aan de kuiper en de wagenmaker. En dan komt er nog de tiendschuur voor de pachtmeester.

Andere beroepen waren ondergebracht in de burcht zelf. Zo bezoek je de woning van de hofmeester of slotvoogd, de kamer van de schatmeester en het bureau van de schrijver en boekmaker. Op de binnenplaats zijn muzikanten actief met een lier en een fluit.

Nar en muzikant

Er zijn ook een nar en acrobaten bij, maar dat zijn natuurlijk museummedewerkers, net als de waterputster, een paar dienstmaagden en kinderen.

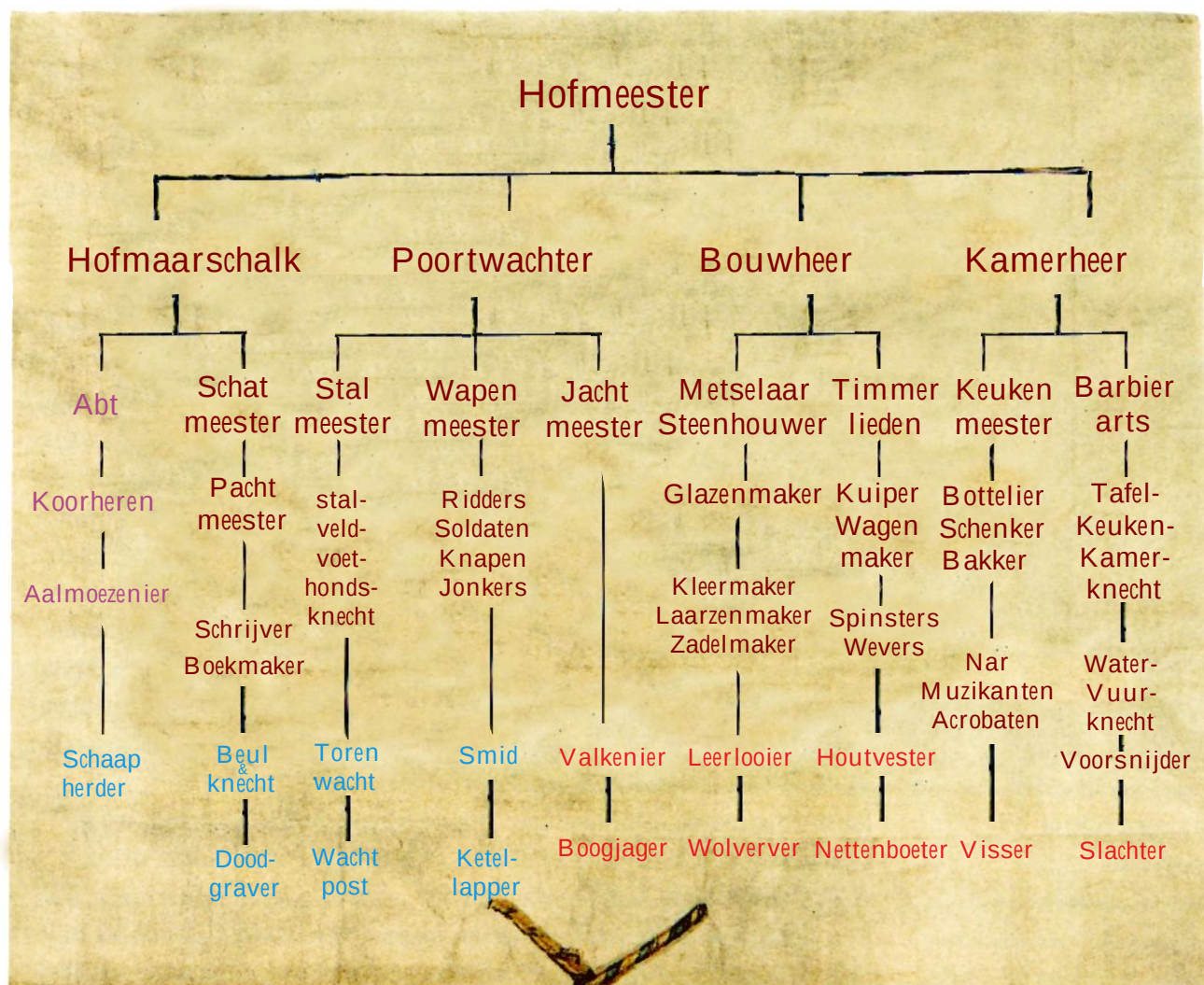

Waterputster

De smid en de ketellapper werkten buiten de burcht, want net als de torenwachter, de doodgraver en de beul met zijn knecht waren dat zogenaamde 'eerloze beroepen'. Ook schaapherders met hun schapen waren niet welkom als burchtbewoners.

Hofhouding

kerkelijk onder leiding van de bisschop, maar wonend binnen de burcht
 buiten de burcht werkzaam maar wonend in de burcht
 buiten de burcht wonend, oneerbaar beroep

Vakwerkkerk

Dan ga je naar de kerk. Dat is ook een vakwerkgebouw. Onder Odulph VI brandde deze kerk af in 902, waarschijnlijk door de roofridders van Oberthalgau, want de tijden waren toen onstuimig, maar in het museum staat hij nog!

Odulp V legt rond 870nC het fundament voor de grotere stenen kerk met een Italische klok. Deze wordt in Commendatio afgestaan aan de Roomse Kerk die nu dus eigendom heeft in het burcht complex. Dat is de kiem voor de latere kathedraalbouw. Er is een houten cassetteplafond met eenvoudig beschilderde eiken panelen die wel wat aan de Sebastiansminiaturen doen denken, maar deze zijn vijfhonderd jaar ouder. Ook het vloermozaïek is bijzonder.

Hoewel deze kerk uit de dynastie van de Odulphs stamt heeft men een inscriptie gevonden, *Sebastian*, die hier nog in het museum is te zien. Dat is raadselachtig aangezien de eerste Sebastian pas een eeuw later aan de macht komt. Is hier sprake van een kerkbouwer die toevallig ook dezelfde naam heeft?

Sebastian

Inscriptie Sebastian

De 'afgebrande kerk' in het Freilichtmuseum

Turbulente arkeltoren

Nu kom je als bezoeker van het museum bij de Bergfried, maar chronologisch gezien zou je eerst de Arkeltoren moeten bezichtigen want die is een eeuw ouder.

In de turbulente tijd van Odulph VI speelt de historie van de Blaue Rytter Witcin. De door hem aangenomen Rosalinde zou in die tijd uit angst de spie- of arkeltoren hebben laten afbreken.

Hier in het museum is de reconstructie van de Thalburgse arkeltoren nog bewaard. Eigenlijk is het een voorbeeld van een Teutoonse was- en toilettoren.

Op die plek verrijst tijdens het bewind van Odulph VI nog Rosalindes 'open' of 'ivoren' toren waarin je nooit meer iemand gevangen kan zetten.

Die open toren is nog te zien in het burcht-complex van de Elisabethkathedraal, maar daar kom je later.

De arkeltoren

Odulph VI laat in zijn periode als Gaugraaf ook zijn geheime vluchtgang aanleggen.

Die kon je bij je eerste bezoek aan het museum niet vinden. Deze keer doe je daar echt je best op en ja hoor. Omdat je er toevallig nét een andere bezoeker uit ziet komen bekijk je hem zelf ook. Donker, vochtig en smal is het. Je kunt je nauwelijks voorstellen dat Odulph VI daar zijn vertrouwen in stelde.

Bergfried

Het einde van het eerste millennium wordt tot een scharnierpunt in de tijd. De dynastie der Odulphs is ten einde. Rond 996 wordt onder Gaugraf Sebastian I. de Bergfried gebouwd, een typische militaire toren.

De toren is met opzet moeilijk toegankelijk en alleen op de eerste verdieping. Daar wonen nu de soldaten en ridders met hun schildknapen. De kerkers onderin de toren zijn alleen via een luik in de vloer te bereiken. Daar zijn de muren meters dik. Boven is de toren ingericht tegen belegering met heel hoog een ruimte voor de burchtheer zelf. Er zijn twee transen, één waar vanaf soldaten de vijand bestoken en hoger één voor de torenwachters.

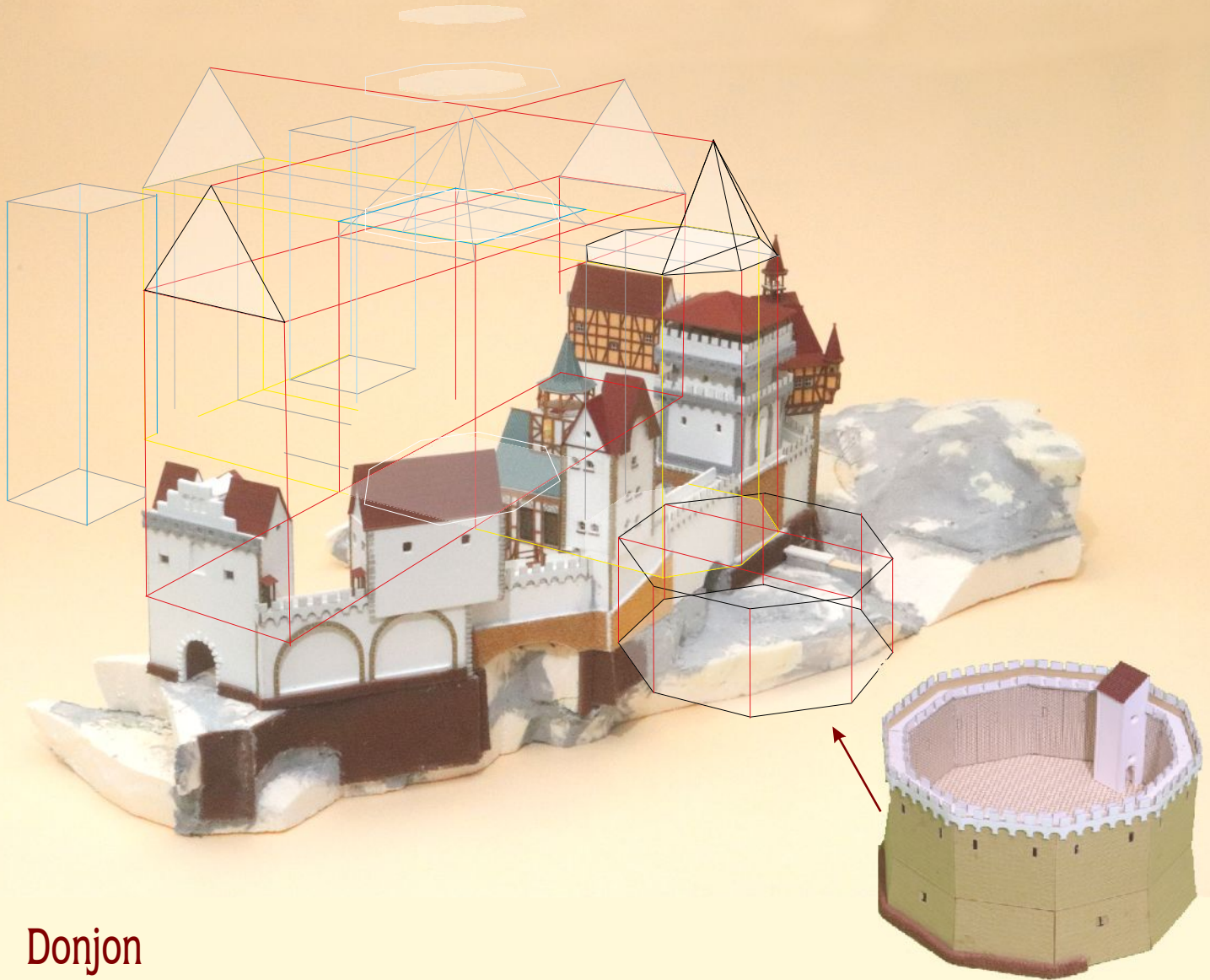
Het valt je op dat de Romaans gebouwde Bergfried nog in veel opzichten echt Romeins is van opzet. De ridderzaal verloor in die tijd zijn militaire functie als hoofdkwartier. Hij werd verhoogd met een tweede verdieping, maar de wapenkamer bleef. Die groeide mettertijd uit tot "Cunst und Wundercammer", de voorloper van onze musea. Zo staat hij ook in het openluchtmuseum.

De ridders en ministerialen van de Thalgau krijgen vandaag de kleuren van burchtheer Sebastian I. Zij krijgen lijfgoed in de kleuren rood, geel en blauw waarmee ze kleur bekennen aan zijn heerschappij. Maar later blijkt dat kwetsbare blauw te verkleuren en wordt het rood-geel-zwart de Duitse driekleur.

De Phrÿssen dragen dan groen met rode biezen. Dat zie je later nog in de Pruisische treinen terug.

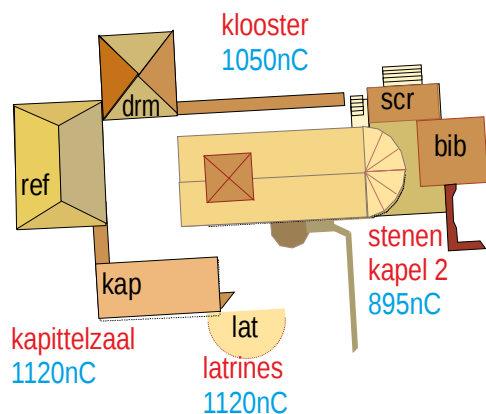
Donjon

Rond het jaar 1000 remt Keizer Otto III van het Habsburgse rijk de burgbau af. Maar Sebastian I is een échte vechtersbaas. Onder zijn bewind verrijst juist een tienzijdige Donjon (eng: Dungeon). In deze herentoren of Familia richt men een nieuwe nog grotere wapenzaal in en magazijnen en kerkers. De muren zijn 10 F (Thalse voeten, 3m) dik en afgeleid van de Frankische kastelen van Fulk Nerra.

Deze Donjon krijgt mezekouwen op de muren en een verbinding met de ridderzaal. Soldaten en ridders zijn dagenlang bezig alles uit de vroegere Berfried te verhuizen. Die komt nu leeg te staan. De Donjon geldt immers als onneembaar.

Mettertijd raken de gladde buitenmuren begroeid met mos en klimop. Dat maakt de wanden glad en onbeklimbaar. Maar de burchtheer en zijn familie bevalt de woning niet. Zij willen er hooguit zijn in tijden van nood. De burchtheer wordt steeds minder militair en meer een paleisbewoner. De Donjon wordt dan het 'verlies' ofwel alleen een soldatenverblijf met kerkers.

De zware muren van de Donjon bleken later uiterst geschikt als fundament voor het koor van de kathedraal. Interessant is dat dan de kerkers blijven bestaan in de kafaten onder het koor. Deze zijn nu nog steeds te bezichtigen in de Elisabethkathedraal.

Plattegrond van het Klooster

Halverwege de 11de eeuw wordt er in de burcht een grote stenen Capella gebouwd. Ook wordt dan het Sebastiansklooster uitgebouwd met een rectorium (eetzaal), een dormitorium (slaapzaal), scriptorium (schrijfsaal) en een librarium (bibliotheek).

Deze tijdgenoten van de Donjon zijn wegens plaatsgebrek niet in het museum vertegenwoordigd, maar een suppoost vertelt je dat de kloosterschatten nog in de Thalburg zijn te bezichtigen.

Boven: Kerk in Limburg a/d Lahn
Onder: De vesting te constantinopel

Torens

Net voor 1100 bouwt Gaugraf Sebastian II zijn twee torens, maar hij ziet ze nooit voltooiën: In het zuiden de toren richting Burgus, in het noorden de toren naar het woud, maar met een ophaalbrug en een zogenaamde dwingel, een buffergebied tussen de toren en de burcht zelf met een binnenste gracht.

De torens worden voorzien van friezen, zwart-wit geblokte randen, waardoor ze een bijna Moors uiterlijk krijgen. Ze worden gepleisterd en er komen rode pilasters. Te Limburg aan de Lahn begint men in deze tijd aan een kerk in diezelfde modieuze stijl.

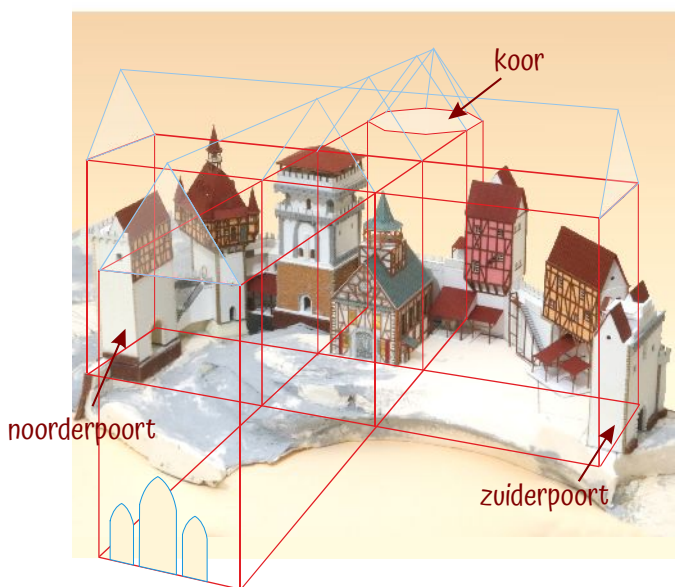
Sebastian III wil de burcht uitbouwen zoals de vesting van Keizer Justinianus te Constantinopel. Hij baseert zich dan vooral op de kennis van Vegetius en Vitruvius:

Daer wi Kryge scolde tragten for tu comen, scolde wi ghelic aerthighe Festinxss Uerze bouen deuele di heidene mis mudighen. Daerbi scolde wi uns betrouen aen di eminante Centnis der Magistere Vegeti anda Vitrubio.

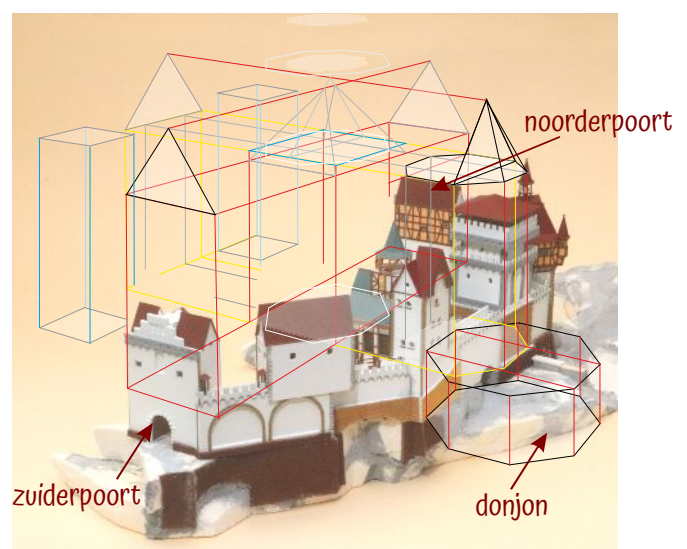
Daar wij moeten trachten oorlog voorkomen zullen wij gelijk gearde bestingen bouwen die de heidenen ontmoedigen. Daarbij zullen wij ons beroepen op de eminente kennis der magisters Vegetius en Vitrubius.

Nu staat waar de noordertoren moet komen een houtvesterswoning. Dat huis moet wijken voor de bouw, maar de houtvesters familie die er woont reageert zeer heftig. Sebastian III geeft toe, want hij heeft de houtvesters nog vaak nodig. De helft van het pand mag blijven staan, maar de andere helft moet worden opgeofferd aan de weg. Ze gaan akkoord, maar later verhuist die zelfde familie Schulz in de richting van Rosenthal.

Rond 1100 wordt de zoon van de Sebastian III kardinaal en de Roomse paus maakt dan aanspraak op de expansie van zijn kerk in de Burcht. Die wordt later uitgebouwd als Ottoonse pijlerbasiliek door de onbekende opvolger van Sebastian III. Nu al begint het bouwwerk steeds meer ruimte in te nemen.

De contouren van de latere kathedraal zijn in het Freilichtmuseum nog niet erg zichtbaar, maar zullen bij de latere ontwikkeling steeds duidelijker worden. Op de plaatjes hierboven zijn de contouren alvast zichtbaar gemaakt. Tussen de noorderpoort links en zuidpoort rechts komen later de transepten. Waar nu de stenen kerk staat komt straks het koor.

Daarachter worden rondom de apsis straal-kapellen gebouwd bovenop het donjon. Dat zie je op de foto rechts. Het middenschip wordt nog naar voren toe uitgebouwd en geflankeerd door vier torens. Boven de viering wordt dan een enorme centrale toren gebouwd met daarin een kapel. In dat latere stadium heeft de kathedraal dus bijna de hele burcht opgeslokt.

Habsburgse bouwstop

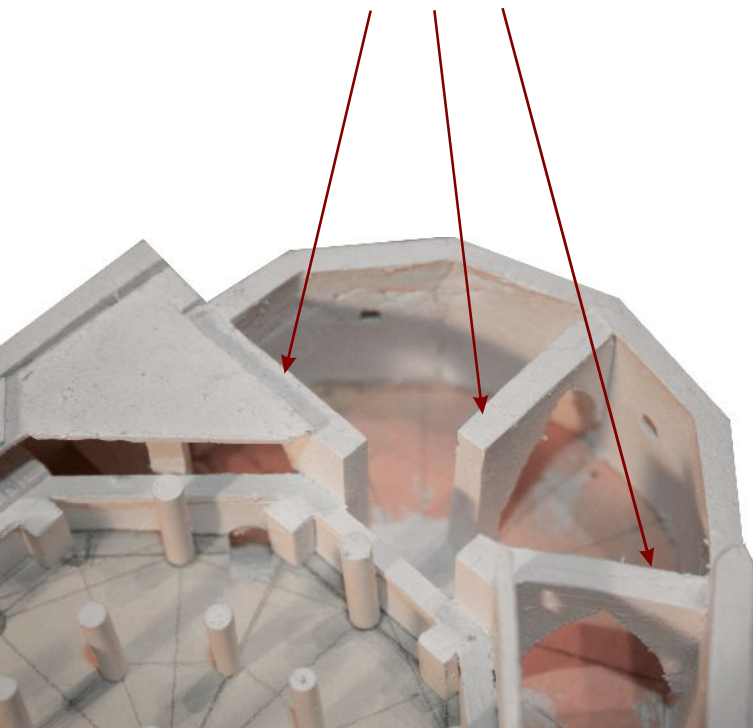
Rond 1122 wil Sebastian III de burcht sluiten als een vierkant. Maar terwijl de kerk wél bouwt en Ross Fort dreigt Thýrings te worden, botst Sebastian III nog altijd met een Habsburgse bouwstop voor zijn burcht. Hij sluit zich verbitterd en zonder erfgenaam op, nota bene in de open ivoren toren, waar hij tenslotte sterft.

Rond 1146 krijgt de donjon van binnen dikke Mittelmauer, dat zijn muren die het gebouw om strategische redenen verdelen. Maar de onbekende opvolger van Sebastian III is met die onzichtbare Mittelmauer voorlopig uitgebouwd. De burcht mag niet worden uitgebreid. Men bouwt alleen nog latrines in de enig overgebleven Romeinse toren van het middeleeuwse Castellum.

In zijn laatste staat als latrinegebouw is de Romeinse toren alleen nog opzij van de kathedraal te zien. Vlak naast deze toren heeft de stedelijke archeoloog, Dr Frank, wat opgravingen gedaan naar Romeinse resten, maar hij stuit daarbij veelal op Middeleeuwse muren.

Mittelmauer in de Donjon

Hij legt dat uit aan een leerlinge die prompt het idee oppert om eerst dáárvan een beeld te geven. Je zou het in een soort museum kunnen onderbrengen en pas daarna door spitten naar de Romeinen, zegt ze.

Dr Frank vindt het een subliem idee en zo ontstaat het Freilichtmuseum waarin de middeleeuwse historie van de kathedraal-burcht wordt gedocumenteerd. Na verdere opgravingen vinden zij inderdaad ook de Romeinse historie. Ze zijn nog altijd aan het graven. Je krijgt tekst en uitleg van de stedelijke archeoloog zelf. Daarmee is je rondwandeling voltooid en eindigt je bezoek aan het Freilichtmuseum. De leerlinge geeft je nog een tip te overnachten in Rosenthal, want daar is morgen de jaarmarkt, zegt ze.